

Vicent Giménez Chornet

Compte i raó

La hisenda municipal
de la ciutat de València en el segle XVIII



PUV

COMPTE I RAÓ
LA HISENDA MUNICIPAL
DE LA CIUTAT DE VALÈNCIA
EN EL SEGLE XVIII

COMPTE I RAÓ
LA HISENDA MUNICIPAL
DE LA CIUTAT DE VALÈNCIA
EN EL SEGLE XVIII

Vicent Giménez Chornet

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA
2002



Aquesta publicació no pot ser reproduïda, ni totalment ni parcialment, ni enregistrada en, o transmesa per, un sistema de recuperació d'informació, en cap forma ni per cap mitjà, sia fotomecànic, fotoquímic, electrònic, per fotocòpia o per qualsevol altre, sense el permís previ de l'editorial.

©L'autor, 2002

© D'aquesta edició: Universitat de València, 2002

Producció editorial: Maite Simon

Fotocomposició i maquetació: Inmaculada Mesa

Correcció: Pau Viciano

Disseny de la coberta: Celso Hernández de la Figuera

ISBN: 978-84-370-9473-1

Dipòsit legal: V-1724-2002

Impressió: Grupo CARDUCHE

Tirant lo Blanch, 11

Polígon Industrial La Lloma

46960-Aldaia (València)

ÍNDEX

Introducció

I. L'HERÈNCIA DEL MUNICIPI FORAL

1. Formació del territori jurisdiccional
2. Origen del patrimoni i de la fiscalitat municipal
3. La hisenda foral
4. La ciutat de València foral. Característiques i problemes
 - 4.1 Característiques de la ciutat de València
 - 4.2 Problemes

II L'ADMINISTRACIÓ MUNICIPAL EN EL SEGLE XVIII: ENTRE LA DEPENDÈNCIA I EL FEUDALISME

1. El nou ordenament municipal
 - 1.1 El corregidor
 - 1.2 L'intendent
 - 1.3 L'alcalde
 - 1.4 El capítol municipal
2. L'administració fiscal
 - 2.1 Els òrgans municipals
 - 2.2 Els càrrecs municipals
 - 2.3 Els càrrecs privats
3. La fiscalització reial de l'administració

III. LA HISENDA DE LA CIUTAT EN EL SEGLE XVIII

1. Patrimoni immoble
2. Impostos i rendes
3. Despeses
 - 3.1 Administració

- 3.2 Festes i Església
- 3.3 Beneficència
- 3.4 Amortització del deute
- 3.5 Obres i manteniment
- 3.6 Educació
- 3.7 Plantacions i jardins
- 3.8 Sanitat
- 3.9 Abastament
- 3.10 Fiscalitat reial
- 3.11 D'altres despeses
- 4. La hisenda local al País Valencià i a Espanya
 - 4.1 La hisenda local al País Valencià
 - 4.2 Els impostos reials sobre les rendes municipals
 - 4.3 La hisenda local a Espanya
- 5. La hisenda de València en els primers anys del segle XVIII
- 6. Estructura i conjuntura dels ingressos. Valors absoluts
- 7. Conjuntura dels ingressos. Valors relatius
- 8. Estructura i conjuntura de les despeses
- 9. El deute

IV. PROBLEMES ECONÒMICS I POLÍTICA MUNICIPAL

- 1. Rendes impagades
- 2. La frontera fiscal
- 3. El transport i la pastura del ramat
- 4. La crisi dels abastadors
- 5. Drets municipals forals sota els Borbó
- 6. El pes de la fiscalitat reial
- 7. Reformes fiscals
- 8. La política censal

CONCLUSIÓ

FONTS I BIBLIOGRAFIA

INTRODUCCIÓ

L'interés per la història local no és recent. És al segle passat quan proliferen els erudits que esbrinen notícies soltes i inconnexes per tal de narrar uns fets curiosos o característics de la població. Apareixen les cròniques locals. Relaten les dates de diferents construccions significatives o els esdeveniments socials destacáis. En algunes cròniques locals hi ha interés per l'estudi del govern municipal, quins han estat els funcionaris -alcaldes i regidors- i, de vegades, es fa esment de la hisenda municipal.

Aquestes cròniques locals dinovenes encara estan molt vigents en l'actualitat: hi ha una descripció de fets o de dates, mai no una interpretació, una anàlisi ni una comprensió dels esdeveniments locals. És a dir, no s'hi dóna la història local sinó la crònica. Però no sols això, en qüestió d'hisenda ha ocorregut el mateix. Sovint els estudis d'hisendes locals s'han limitat a una descripció dels tipus fiscals -quins impostos hi ha, quan es van establir, quant s'hi recapta, quant se'n gasta- i a una descripció de les oficines recaptadores -nom de les dependències administratives, oficials que hi treballen, etc. Això és, es fa una crònica de la hisenda local, no pas un estudi històric científic.

Tot i que és necessari el coneixement dels fets, la descripció dels esdeveniments, la descripció de la hisenda, i això és el primer pas, cal, després, anar més enllà i fer una anàlisi de les dades.

No hi ha dubte que aquestes històries-cròniques locals han ajudat a crear unes connotacions pejoratives de tot allò que tracte sobre temes *locals*, tot recolzat per localistes que

els ha interessat, com diuen Antoni Furió i Ferran Garcia-Oliver, una *fenomenologia particular de dubtosa eficàcia científica*.¹

La nostra voluntat ha estat, de partida, fugir del que podria resultar una crònica de la hisenda local. Però, evidentment, en un estudi hisendístic hi ha xifres, i, potser, massa xifres. La tasca no consisteix a localitzar-les, a saber quines són i prou. L'estudi de la hisenda no es redueix a verificar quants són els ingressos i quantes són les despeses. Els nombres no estan aïllats sinó que reflecteixen una problemàtica i són conseqüència d'uns fets històrics. I en el cas local tampoc no volem separar les xifres de la hisenda de València dels problemes del municipi i de la societat.

Llavors, en el segle XVIII, quin problema té la ciutat de València? La resposta: la crisi, traduïda en la manca de recursos, en el deute heretat. No és una qüestió que afecta sols València, sinó que afecta també molts municipis de la monarquia hispànica, i tampoc no és una novetat del segle XVIII, sinó que, com demostren els carregaments dels censals, ja succeeix a l'època medieval.

Tant a la Corona de Castella com a la Corona d'Aragó les dificultats financeres locals ja apareixen a l'edat mitjana. La ciutat de Madrid, entre 1464 i 1497, de vegades havia de recórrer al préstec, sobretot per a costejar les despeses de les obres públiques i les dels plets,² però sembla que, en general, el recurs a la renda dels propis dels municipis castellans retarda l'endeutament municipal.³ No així a la Corona d'Aragó, on normalment els municipis no disposen de propis, les càrregues fiscals són escàsques per a cobrir les despeses, i hi apareix el deute.⁴ La mancança financera de l'administració local continua a l'època moderna.

Ara bé, si l'endeutament és un problema dels municipis, i particularment de la ciutat de València, té les mateixes característiques en tots els segles?, és l'únic problema

econòmic dels governats locals? És, evidentment, una qüestió important a resoldre.

La ciutat de València al segle XVIII és una de les més grans de la monarquia espanyola. És, a les darreries del segle, després de Madrid i de Barcelona, la més populosa, amb uns 70.000 habitants dins de les muralles i amb uns 100.000 si comptem la contribució particular.⁵ La població de València va créixer significativament en el segle XVIII, així com la resta del País Valencià,⁶ però, a diferència d'altres localitats valencianes, degué una part del seu creixement a la immigració exterior del País, prop d'un 30 %. No és estrany, doncs, que aquest nucli urbà, tan important demogràficament, no ho siga també en altres paràmetres socioeconòmics.

Així, l'activitat comercial es reactiva clarament en aquest segle. Amb això, i per l'acció dels comerciants valencians, el 1762 es creen els tres cossos de comerç de València, entre els quals hi ha un Consolat o Tribunal de Comerç.⁷ Ricardo Franch ha estudiat aquesta activitat i mostra com el valor fiscal de les importacions passa d'un índex 37,09 el període 1725-1729 a un índex 197,60 el quinquenni 1788-1792.⁸ Fins i tot s'obri un comerç d'exportació cap a Amèrica, sobretot de seda i paper valencià.⁹ Apareix una important burgesia valenciana dedicada a l'activitat comercial, tot i que alguns burgesos són d'origen francès nacionalitzats, i amb lligams familiars a València.¹⁰ En aquest indret, la voluntat per adequar el port al Grau és patent durant tot el segle, encara que les obres, dirigides per Manuel Mirallas, foren represes molt tard, el 1792.¹¹

Al nucli urbà té també importància el sector gremial. Les famílies d'artesans són les més nombroses al segle XVIII,¹² encara més que les de jornalers, llauradors o comerciants, i d'entre els artesans cal destacar l'activitat del Col·legi de

l'Art Major de la Seda, tant pel creixement en nombre de mestres –de 544 mestres el 1700 a 1.889 mestres el 1801—¹³ com pel volum de l'activitat productora, encara que a les darreries del segle entra en crisi.¹⁴

Tot i això, la ciutat de València és, sobretot, un centre administratiu, seu de moltes institucions, herència d'haver estat la capital d'un regne, i com a tal residència d'un important sector terciari i d'uns grups socials privilegiats: nobles i eclesiàstics. A nivell polític i institucional el canvi més significatiu és la pèrdua de la Identitat política amb els decrets de Nova Planta. La desfeta de la Corona d'Aragó per la Guerra de Successió¹⁵ no sols té importància perquè s'introdueixen les lleis castellanques al Regne de València, sinó també perquè perd definitivament el seu autogovern polític –virrei amb el Consell Reial, i representació política dels estaments. Amb els canvis institucionals,¹⁶ dos organismes tenen força importància per tal com són entitats que posseeixen diners: el municipi i la Diputació de la Generalitat. La Diputació de la Generalitat és un organisme que perdura en el segle XVIII, amb canvi de la nominació dels gestors, encara que sols per a realitzar la seua liquidació econòmica¹⁷ ja que ha desaparegut la institució de la qual depenia: el govern dels estaments en les corts o fora de les corts. El municipi és l'únic que perdura, i no sols com a organisme de govern polític local sinó també com a organisme econòmic que gaudeix d'una rellevància considerable.

És rellevant perquè el pressupost que maneja és molt elevat, amb diferència, el més elevat del País Valencià, però sobretot és important perquè aquest pressupost incideix en els àmbits social i econòmic del veïnat de la ciutat. Molts grups socials compten amb unes rendes derivades de les pagues de les pensions dels censos que efectua la ciutat, especialment l'església i la noblesa; uns altres grups treballen en el comerç de l'avitallament de la ciutat i altres

grups socials gaudeixen del sistema benèfic -Casa de les Repenedides, Hospital General, Universitat. A nivell econòmic, la política municipal repercuteix en el mercat local, en els preus dels productes, en la fiscalitat, etc. L'Ajuntament de València és, doncs, una institució integrada en la societat, i ací rau precisament el seu interès.

Abans de començar l'estudi de la hisenda de la ciutat en el segle XVII teníem clara una qüestió: el principal cavall de batalla de la hisenda és el deute heretat, per això la primera qüestió que hem de resoldre és esbrinar perquè es produeix aquest fenomen.

Atés açò, cal començar el segle XVIII aclarint com funciona l'administració local, quines són les competències de la ciutat. Especialment, quan hi ha hagut un canvi en el funcionament amb la introducció de les lleis castellanques, que modifiquen l'organigrama governatiu respecte a l'època foral.

Tot seguit cal passar, i així volem fer-ho, a la crònica de la hisenda de la ciutat, és a dir, a la descripció de quines són les propietats i les rendes i, d'altra banda, quines són les despeses. No obstant això, no cal aturar-se en aquesta crònica, essencial per altra part, sinó que s'han d'analitzar els elements econòmics -estructures i conjuntures-, i comprendre'ls dintre d'altres elements econòmics de la ciutat de València, i analitzar, en definitiva, el seu problema hisendístic preeminent. Totes les dades econòmiques indicades als quadres estan expressades en lliures.

Però amb això no volem perdre l'horitzó. El municipi de València es troba inserit en una societat feudal i és, també, un municipi feudal. Aleshores, l'estudi econòmic de l'Ajuntament volem fer-lo destacant dues peculiaritats de l'antic règim: el municipi feudal i les tensions entre el poder monàrquic i el poder local.

I, per últim, volem estudiar la problemàtica que ocasiona l'economia local: què defensen els regidors -les

solucions als problemes econòmics esdevenen la política econòmica- davant els plets i els esdeveniments polítics i econòmics que es presenten al llarg del segle XVIII. Es tracta, al capdavant, d'arribar a veure més enllà de les xifres, veure les qüestions que plantegen.

Aquesta investigació naix com a tesi doctoral dirigida pel professor José Miguel Palop Ramos que, com a bon coneixedor de la problemàtica municipal i econòmica de la ciutat de València en el segle XVIII, ens ha donat útils suggeriments a banda de la seua amistat, que ha estat un factor d'encoratjament per realitzar el treball.

Les converses entre els companys que coincidíem en els arxius sobre qüestions històriques de diferents èpoques han enriquit els meus coneixements. Així Manuel Ruzafa García, Rafael Narbona Vizcaíno i Andrés Díaz Borrás m'han brindat informació i m'han mostrat la problemàtica medieval. Amb Jorge Català Sanz, Pablo Pérez García, Vicent Vallés Borràs, Jaume Pastor Fluixà i Pascual Marzal Rodríguez he compartit moltes xarrades sobre aspectes moderns.

Carlos López Rodríguez, aleshores director de l'Arxiu del Regne de València, no sols m'ha donat a conèixer l'arxiu sinó que m'ha ajudat a aprendre les institucions valencianes, i les seues converses m'han servit per a tenir una postura crítica cap a les fonts arxivístiques. Igualment Vicent Pons Alós, a més d'haver estat el meu professor de paleografia, via d'accés al mon medieval, m'ha tramés els seus coneixements d'arxius i de bibliografia. A tots dos els agraesc les informacions rebudes i la seua amistat. La direcció de l'Arxiu Municipal de València m'ha facilitat la font documental bàsica, els comptes de la hisenda, en aquest sentit la meua gratitud a la directora, N'Encarna Furió, i a En Gonzalo Gil, que sempre ha demostrat disponibilitat per a buscar tota la documentació que li he plantejat. En l'Arxiu del Regne de València l'antiga directora, Na Desamparados Pérez Pérez, ha estat qui m'ha

oberi les portes del fons documental més valuós del nostre País. D'incalculable valor ha estat el recolzament de la meua dona, Maria Lluïsa Ribes, per l'ànim que m'ha donat per a concloure la tesi, per la pa-ciència a l'hora de compartir els problemes municipals, per la lectura i les observacions apuntades. I el meu agraïment pels suggeriments dels membres del tribunal que ha jutjat la tesi, els doctors Ernest Belenguer Cebrià, Enrique Giménez López, Carmen Pérez Aparicio, Fernando Andrés Robres i Jaume Dantí i Riu.

1. Antoni Furió i Ferran Garcia-Oliver, «La història local: un itinerari preliminar», en *L'espai viscut. Col·loqui Internacional d'Història Local*. València, 1989, pp. 7-24.

2. M. Ángeles Monturiol González, «El ingreso en la hacienda municipal de Madrid: su estructura y evolución (1454-1497)», en *La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI*. Madrid, 1985, vol. II, pp. 1027-1057.

3. A Piedrahita els propis i el domini senyorial suposen la major part dels ingressos entre 1413 i 1517, i no hi havia deute, Carmelo Luis López, *La comunidad de villa y tierra de Piedrahita en el tránsito de la Edad Media a la Moderna*. Àvila, 1987, pp. 287-302.

4. Hom pot observar el fenomen del deute municipal en Antoni Furió i Ferran Garcia, «La economía municipal de Alzira a fines del siglo XIV según un libro de cuentas de 1380-1381», en *La ciudad hispánica...*, vol. III, pp. 1611-1633; Vicent Olaso Cendra, «L'endeutament censal a la vila de Gandia durant la Baixa Edat Mitjana», *Ullal*, Revista d'Història i Cultura, 1987, pp. 51-64; Francesc Cortiella i Òdena, *Una ciutat catalana a darreries de la Baixa Edat Mitjana: Tarragona*. Tarragona, 1984, pp. 216-238; Yvan Roustit, «La consolidación de la dette publique à Barcelona au milieu du XIVe siècle», *Estudios de Historia Moderna*, 4 (1954), pp. 13-156.

5. Madrid tenia a finals de segle uns 180.000 habitants i Barcelona uns 93.000. Antonio Domínguez Ortiz, *Sociedad y estado en el siglo XVIII español*. Barcelona, 1976, p. 200; Manuel Ardit, Albert Balcells i Nùria Sales, *Història dels Països Catalans. De 1714 a 1795*. Barcelona, 1980, p. 48.

6. Fernando Díez Rodríguez, «La población de la ciudad de Valencia en el siglo XVIII. Censos y vecindarios», en *Estudis sobre la població del País Valencià*. València, 1988, pp. 517-535. José Manuel Pérez García i Manuel Ardit Lucas, «Bases del crecimiento de la población valenciana en la Edad Moderna», en *Estudis sobre la població del País Valencià*. València, 1988, pp. 199-228; aquests autors assenyalen com a causa del creixement del divuit la precocitat de la dona

en l'edat d'accés al matrimoni, una petita elevació de la fecunditat respecte al segle anterior, malgrat les altes taxes de mortalitat infantil i el caràcter generalment endogen de les poblacions valencianes.

7. Els tres cossos eren: 1) la matrícula de comerciants; 2) la Junta de dotze persones elegides entre els matriculats, i 3) el Consolat, i els membres del qual també formen part de la Junta de Comerç. Pere Molas i Ribalta, *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles xvii i xviii*. Barcelona, 1977, p. 319.

8. Ricardo Franch, *Crecimiento comercial y enriquecimiento burgués en la Valencia del siglo xviii*. València, 1986, p. 22.

9. Vicent Ribes, *Los valencianos y América. El comercio valenciano con Indias en el siglo xviii*. València, 1985.

10. Ricardo Franch, *El capital comercial valenciano en el siglo xviii*. València, 1989.

11. Andrés Díaz Borrás, Anacleto Pons i Pons i Justo Serna Alonso, *La construcción del Puerto de Valencia. Problemas y métodos (1283-1880)*. València, 1986, pp. 42-57.

12. Fernando Díez, *Viles y mecánicos. Trabajo y sociedad en la Valencia preindustrial*. València, 1990, p. 19.

13. *Ibidem*, p. 70.

14. Vicente M. Santos Isem, *Caray cruz de la sedería valenciana (siglos xviii-xix)*. València, 1981, pp. 90-95.

15. Carme Pérez Aparicio, *De l'alçament maulet al triomf bolifler*. València, 1981.

16. Pedro Pérez Puchal, «La abolición de los Fueros de Valencia y la Nueva Planta», *Saitabi*, 12 (1962), pp. 179-198; Mariano Peset Reig, «Apuntes sobre la abolición de los fueros y la Nueva Planta valenciana», dins *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*. València, 1976, vol. III, pp. 525-536.

17. Vicent Giménez Chornet, «La liquidació de la Generalitat en el segle xviii», *Saitabi*, 44 (1994), pp. 103-109.

I. L'HERÈNCIA DEL MUNICIPI FORAL

1. FORMACIÓ DEL TERRITORI JURISDICCIONAL

Les ciutats que assoleixen una importància política i econòmica ho fan al mateix temps que s'asseguren al seu voltant un territori sobre el qual exercir jurisdicció. És un fenomen bastant generalitzat a la Península Ibèrica.¹ La raó predominant és tractar d'assegurar l'avituallament a la nombrosa població concentrada en el nudi urbà. Moltes ciutats disposen d'aquest territori jurisdiccional ja des de la baixa edat mitjana. En aquest sentit hem de considerar-les com a vertaderes detentores d'un domini senyorial. Presenten dues característiques semblants a la propietat senyorial: exerceixen jurisdicció sobre la població mitjançant els oficials de justícia i, a més, sostenen una administració fiscal. Comparar la ciutat amb un senyoriu ens possibilita comprendre alguna de les característiques dels municipis amb propietats feudals.

En el senyoriu laic les decisions les pren un òrgan unipersonal -el senyor-, en el senyoriu eclesiàstic ho fa un òrgan pluripersonal -el convent, l'orde, etc.-, encara que, per regla general en la jerarquia eclesiàstica hi ha una persona que predomina sobre el conjunt a l'hora de resoldre les qüestions. En el cas de les ciutats, és un òrgan col·legial -el Regiment- el que delibera sobre els afers patrimonials i polítics. Aquesta és la principal característica de la relació

de la ciutat amb el seu territori, un òrgan col·legiat dirigeix un patrimoni feudal.

Si posteriorment en aquesta ciutat s'instal·len institucions reials i sobre el seu territori naixen nuclis senyorials, el fenomen es fa més complex.

La Singularitat del cas de la ciutat de València rau en el fet de ser la seu d'institucions reials, que augmenten la població administrativa, al mateix temps que creix el veïnat per diversos factors polítics i socioeconòmics –franquícia de certs impostos, residència de nobles, activitat comercial i artesanal, etc.

La importància de la territorialitat de la ciutat de València és decisiva per a comprendre millor la magnitud que assolirà el sistema de la seua hisenda durant l'època moderna.

La ciutat tenia el seu terme dividit a dos nivells, l'un anomenat contribució general, més extens, i l'altre, contribució particular, que comprenia els nuclis urbans pròxims a la capital. La contribució general fou establerta per Jaume I i arribava fins al terme de Sagunt, que parteix amb Puçol i segueix pels termes d'Olocau, Xiva, Bunyol i Torís, i per Montserrat fins als termes, al sud, d'Alzira i Cullera; pel mar li van ser concedides cent milles.² Més o menys, comprenia una circumferència de quatre llegües, sobre la qual la ciutat exercia tota la jurisdicció, alta i baixa, mer i mixt imperi, a través del justícia civil i del justícia criminal. El terme «general» incloïa diversos nuclis urbans, alguns dels quals van ser alienats progressivament pel rei i concedits a senyors territorials amb diferents graus de jurisdicció. Alguns la posseïen baronial o màxima, i gaudien del mer i mixt imperi, alta i baixa jurisdicció –la civil i la criminal–, i altres posseïen la jurisdicció alfonsina que permetia el mixt imperi o jurisdicció baixa –segons els Furs s'atorgava als senyors que tenien a partir de quinze cases.

Amb l'abolició dels Furs aquests senyors perdran la màxima jurisdicció i sols conservaran l'ordinària o baixa.

En el segle XVIII la ciutat de València distingia entre tres classes de jurisdicció, la baronial i l'alfonsina, ja esmentades, i aquella denominada de *Títol governatiu*, que consistia en la concessió del mer imperi, per part del governador general, i durant l'època foral, als amos de la jurisdicció alfonsina per tal que la utilitzaren en el seu nom.³

La relació de pobles de la contribució general amb el nom del propietari i la jurisdicció escaient per a l'any 1765, és la següent:

CONTRIBUCIÓ GENERAL (1765)⁴

<i>Pobles</i>	<i>Propietari jurisdiccional</i>	<i>Jurisdicció</i>
Alaquàs	Duquessa de Sto. Gemini	Baronial
Aldaia	Convent de Poblet	Alfonsina
Albalat d. Sorells	Comte d'Albalat	T. governatiu
Alfara d. Patriarca	Col·legi del Patriarca	Alfonsina
Almussafes	Convent de la Valldigna	Baronial
Albal	Capítol de València	Alfonsina
Alcàsser	En Josep de la	Baronial

	Figuera	
Alginet	Comte d'Alcazal	Baronial
Bonrepòs i Mirambell	En Joaquina Montoliu	Baronial
Benifaraig	En Josep Pallarés	Alfonsina
Bétera	Marqués de Dosaigües	Baronial
Benimámet	Conv. S. Miquel dels Reis	Alfonsina
Borbotó	Orde de Montesa	Alfonsina
Benaguasil	Duc de Sogorb	Baronial
Benifaió	En Víctor Falcó	Alfonsina
Beniparrell	En Joan Escrivà	Baronial
Catarroja	Comte del Reial	T. governatiu
Carpesa	Orde de Montesa	Alfonsina
Foios	Reialenc	Reial
Godella	N'Ignasi Julià	Alfonsina
Massalfassar	En Joaquim Valeriola	Alfonsina
Massamagrell	Marqués de Dosaigües	Alfonsina

Massanassa	Marqués de Dosaigües	Alfonsina
Manises	Marqués de l'Escala	Alfonsina
Meliana	Reialenc	Reial
Mislata	En Josep Cebrián	Alfonsina
Montcada	Orde de Montesa	Alfonsina
Museros	Orde de Santiago	Alfonsina
Nàquera	En Josep Figuerola	Baronial
Paterna	Comte de Villapaterna	Baronial
Picanya	Orde de S. Joan	Alfonsina
Picassent	Marqués de Dosaigües	Baronial
Pobla de Farnals	Ciutat de València	Baronial
Pobla de Vallbona	Duc de Sogorb	Baronial
Puçol	Arquebisbe	Alfonsina
El Puig	Ciutat de València i	Baronial

	Marqués de Benavites	
Quart de Poblet	Convent de Poblet	Alfonsina
Rafelbunyol	Marqués de Bèlgida	T. governatiu
Riba-roja	Comte de Revillagigedo	Baronial
Rocafort	N'Ignasi Julià	Alfonsina
Sagunt	Reialenc	Reial
Silla	Orde de Montesa	Alfonsina
Sollana	Duc d'Ixar	Baronial
Torrent	Orde de S. Joan	Alfonsina
Vilamarxant	Duc de Gandia	Baronial
Vinlesa	Conv. Vall de Crist	Alfonsina
Xirivella	Marqués de Dosaigües	Alfonsina

Dins de la contribució general estava la contribució particular, també anomenada *sisat*, a tocar de la ciutat i amb una distància d'una llegua al seu voltant, aproximadament. Aquesta zona, sotmesa a la fiscalitat municipal, estava dividida administrativament en quatre quarts o districtes: Benimaclet, Campanar, Patraix i Russafa, en els quals també s'havien format nuclis

senyorials amb la jurisdicció alfonsina, encara que la ciutat conservava l'alta jurisdicció. Junt amb els quarters hi havia alguns ravals i llogarets que depenien administrativament de la ciutat, és a dir, estaven sotmesos al mateix regiment, mentre que la resta de les poblacions posseïen el seu propi ajuntament per al govern local.

CONTRIBUCIÓ PARTICULAR (1765) ⁵

<i>Poble</i>	<i>Propietari</i>	<i>Jurisdicció</i>
Quarter de Russafa		
Russafa	Raval (Reialenc)	Reial
Alfafar	Marqués de Boyl	Alfonsina
Llocnou de la Corona	Marqués de Boyl	Alfonsina
Sedaví/S. Clemente	N'Antoni Barradas	Alfonsina
Quarter de Patraix		
Patraix	Duc d'Arcos	Alfonsina
Carrer S. Vicent	Raval (Reialenc)	Reial
Vistabella	Llogaret (Reialenc)	Reial
Carrer de Quart	Raval (Reialenc)	Reial
Benetússer	Marqués de Dosaigües	Alfonsina

Paiporta	Comte de Peñaflo	Alfonsina
Francos Lugar Nuevo	Comte de Peñaflo	Alfonsina
Quarter de Campanar		
Campanar	Raval (Reialenc)	Reial
Burjassot	Col·legi del Patriarca	Alfonsina
Beniferri	Comte de Parcent	Alfonsina
Massarrojos	Llogaret (Reialenc)	Reial
Carrer Sagunt	Raval (Reialenc)	Reial
Marxalenes	Raval (Reialenc)	Reial
Camí de Montcada	Raval (Reialenc)	Reial
Parroq de Carpesa	Raval (Reialenc)	Reial
Benicalap	Raval (Reialenc)	Reial
Cases de Barcena	Raval (Reialenc)	Reial
Tavernes Blanques	Convent dels Gerònims (Gandia)	Pedània
Quarter de Benimaclet		

Benimaclet	Capítol de València	Pedània
Parroq. S. Esteban	Raval (Reialenc)	Reial
Alboraia	Llogaret (Reialenc)	Reial
Carrer R. Almàssera	Raval (Reialenc)	Reial
Almàssera	Comte de Parcent	Alfonsina
Orriols	Convent dels Gerònims (Gandia)	Pedània
Parroq. S. Salvador	Raval (Reialenc)	Reial
Parroq. S. Tomàs	Raval (Reialenc)	Reial
El Grau, port mar	Llogaret (Reialenc)	Reial
Parroq. S. Llorenç	Raval (Reialenc)	Reial
Territori fora dels Quarters		
Cases Bàrcena de la mà esquerra	Raval (Reialenc)	Reial
Albuixec	Llogaret	Reial

	(Reialenc)	
Maquella	Llogaret (Reialenc)	Reial
Rafalell	Llogaret (Reialenc)	Reial
Teuladella	Llogaret (Reialenc)	Reial

Ateses aquestes relacions veiem que la contribució particular compren 38 nuclis urbans i que la contribució general en comprén 47. Així, el terme general de la ciutat de València, en el segle XVIII, és un laberint administratiu i jurisdiccional que s'ha format perquè la monarquia foral ha portat a terme una progressiva alienació de les seues jurisdiccions a favor dels senyors territorials. De tots els pobles de la contribució general d'aquest moment sols tres eren de reialenc: Foios, Sagunt i Meliana. Un altre pertanyia a la ciutat de València, la Pobla de Farnals, ciutat que a més, compartia la propietat del Puig amb el marquès de Benavites. La resta dels nuclis urbans estava repartida entre la noblesa, la Seu de València, convents, ordes religiosos i col·legis.

El terme de la ciutat de València es trobava separat del de les altres ciutats per mollons o fites que n'assenyalaven els límits. En l'època foral, en cas de voler restituir alguna d'aquestes fites, perquè estava enderrocada o havia desaparegut, el governador general (o els tinents de governador) havia de convocar les parts interessades.⁶

Malgrat l'existència de mollons, la territorialitat de la ciutat no es limitava al terme general marcai per aquests, la seua influència anava més enllà.

València era, ja des de la conquesta, una ciutat populosa. El seu terme estava ple de nuclis urbans i alqueries que conreaven la terra, i no hi havia zones comunals, boscos, muntanyes, etc., per la qual cosa no comptava amb la pastura suficient per tal de satisfer les necessitats del bestiar que la ciutat consumia. El fet motivà la concessió d'un privilegi que facultava la ciutat a estendre un dret més enllà dels límits del seu terme, el dret de pastura. El privilegi, atorgat per Jaume I el 13 de gener de 1240, confirmava que els veïns de la ciutat de València eren francs de portar el bestiar a qualsevol pastura del terme i del Regne de València, sense haver de pagar tributs per carnatge, herbatge, abeurador, etc.⁷ Aquesta exempció fou traslladada a la legislació foral –rúbrica II– i completada en els furs per Jaume I: ningú no podia vedar llocs sense llicència reial, encara que sí que podien fer-se boverals destinats al pasturatge dels ramats (de llaurada o predestinats a les carnisseries).⁸

A més a més, la legislació era dura pel que feia al manteniment de cabanyes d'ovelles, vaques i altres bèsties que pasturaven en l'horta de la ciutat i en les alqueries del terme, és clar que per la manca de zones de pastura. Sols estava permés tenir bèsties de llaurar en les propietats.⁹

La franquesa de la pastura era un assumpte bàsic per a desencarir el preu de la carn a la ciutat de València. Com que aquesta no disposava del ramat suficient per al seu propi avituallament –com qualsevol altra ciutat populosa– en el seu terme, calia que n'importara de fora, sovint de zones llunyanes dels regnes d'Aragó o de Castella. El transport del bestiar a la ciutat encaria la cam, però era un fet irremeiable. Tanmateix pagar impostos per pasturatge, abeuradors, etc., a totes les poblacions de trànsit era un fet que sí que tenia remei, i en aquest sentit podem entendre tant la franquesa atorgada per Jaume I, com els nombrosos litigis entaulats –per qüestió d'emprius– entre els interessos

de les poblacions, que mantenien zones vedades tributàries, i els interessos dels abastadors de carn a la ciutat de València.¹⁰

La ciutat de València també era deficitària de blat i d'altres cereals, i es veia obligada a importar-los d'altres comarques del regne i de fora d'ell.¹¹

La manca de blat podia ser motiu d'avalots i sublevacions populars.¹² Però el fet en si mateix no crea un dret territorial com el de la pastura, sinó la conquesta política d'aconseguir que no isca blat del regne i que la ciutat de València en pugua absorbir més de les zones rurals amb excedents¹³ mitjançant una situació d'avantatge jurídic (privilegis i normes sobre vitualles) que, de fet, dóna una subordinació dels interessos de les viles i els llocs que també tenien les seues necessitats. En aquest sentit, com diu A. Rubio Vela, la ciutat de València exercia el control d'un l'àmbit rural més ampli que no el seu terme per tal de poder mantenir assortida la població.¹⁴

Un altre dret del qual la ciutat reivindicarà ser detentora, fins i tot durant el segle XVIII, que també posseïen totes les ciutats i viles, era el de talar arbres, recollir calç, guix, pedres, etc., és a dir, tota la mena de materials necessaris per a edificar habitatges, en qualsevol part del regne.¹⁵ Aquests materials no podien ser vedats ni tampoc ser objecte de tributació,¹⁶ en conseqüència, els pobladors de la ciutat de València podien anar més enllà del seu terme per tal de recollir-los.

Malgrat que aquesta legislació medieval dels segles XIII i XIV va defensar el dret d'emprius i va lluitar contra les vedes realitzades pels senyors territorials, el fet és que en segles posteriors, i amb llicències reials, s'han desenvolupat en molts municipis zones vedades i bovalars, tot i que van restar espais comunals als quals podien anar els veïns.

La relació entre els drets i privilegis antics i el segle XVIII -quan la ciutat sol·licita la confirmació d'aquests- queda ben palesa en la part següent de l'informe municipal de 1768:

... atendiendo el señor Rey Conquistador a que no podía mantenerse este pueblo sin el socorro de pastos u de la provisión de leña, cal, yeso, piedra y demás materiales necesarios para la construcción de los edificios y asistencia de las fábricas de fuego, la dotó con el uso libre y franco de todos los pueblos, así realengos como de señorío y abadengo (a excepción de los Bobalares de cada uno y de las Dehesas y Cotos, que estuviesen legítimamente establecidos) para que los vecinos de esta ciudad tubiesen en ellos los pastos que necesitasen para sus ganados y pudiesen sacar libre y francamente la leña, piedra, cal, arena y demás menesteres precisos para su surtimiento, a cuyo fin la concedió varios privilegios, y después consiguió otros de los señores Reyes, sus sucesores, los que han sido aprobados y confirmados últimamente por el Rey Nuestro Señor (que Dios guarde), según la Real Provisión expedida por el Real y Supremo Consejo de Castilla, en veinte y ocho de Junio del año mil setecientos sesenta y dos...¹⁷

Pot semblar un anacronisme que la ciutat reivindique en el segle XVIII uns privilegis tan antics, però no ho és. Aquestes prerrogatives són la base legal per a continuar mantenint una potència territorial sobre tot el regne que garanteixi l'avituallament de la ciutat a un cost més baix i assegure la regularitat de tenir uns mercats assortits. De la mateixa manera, els privilegis permeten la defensa, en els tribunals, de tots aquells plets que són instats per les comunitats rurals, les quals es veuen afectades per les

desfetes dels ramats pertanyents als abastadors de carn a la ciutat. És, a la fi, la base territorial d'una potència local –o prepotència– que està per damunt de la resta de les ciutats del regne, factor que ajuda a entendre l'enorme capital que correspon a la hisenda de València.

2. ORIGEN DEL PATRIMONI I DE LA FISCALITAT MUNICIPAL

Definir i aclarir què entenem per béns propis i què per arbitris és una qüestió que considerem fonamental ja que la concepció ha variat des de l'Antic Règim fins a l'actualitat i, malauradament, molts treballs sobre hisendes locals s'han realitzat aplicant uns conceptes antics a unes paraules de significat modern sense tenir, de fet, cap relació una cosa amb una altra. Açò ha estat un error i una confusió des del punt de vista metodològic, com observarem tot seguit.

Alguns autors han separat els béns de propis dels arbitris i han definit els primers com béns de possessió del municipi, com a entitat jurídica que és i que, en conseqüència, pot tenir propietats nobles i seents, a més d'uns ingressos pecuniaris fiscals,¹⁸ i els segons els han vist com impostos i cises aplicats sobre els articles de comerç i consum.¹⁹ La principal diferència entre els propis i els arbitris es troba en veure si són una propietat o una concessió. Els propis es consideren propietat del municipi, bé siga per donació reial, per adquisició o per donació indefinida, de forma que passen a ser privatis del municipi, mentre que els arbitris es consideren una concessió reial temporal –encara que de fet sol durar fins el declivi de l'antic règim– que correspon a un impost adossat al valor o unitat de les mercaderies. Aquesta és la concepció utilitzada durant l'antic règim.

El concepte modern és similar però no igual. Actualment continuem acceptant que els arbitris són impostos sobre el

consum, però del sentit de propis, en primer lloc, cal excloure tota aplicació de fiscalitat als productes de comerç, mentre que sí que entenem com a tals la possessió de béns com edificis públics, propietats rústiques, cases, etc.,²⁰ que generen renda en ser arrendats o venuts.

Atés açò, on és la diferència entre els propis del concepte antic i els propis del concepte modern? La diferència es troba en què els propis de l'antic règim, a més de fer referència a terres comunals i béns seents, són una sèrie de regalies que, en un principi, ostenta el senyor –en el reialenc el rei i en el senyoriu l'amo jurisdiccional–, com les carnisseries, els molins, etc., qui posteriorment les atorgarà al municipi que disposarà d'elles com a pròpies i sobre les quals crearà unes taxes impositives, amb la qual cosa la fiscalitat es considerarà també pròpia. Malgrat açò, la diferència entre propis i arbitris encara hi és, ja que els arbitris són considerats com la fiscalitat concedida temporalment pel rei al municipi, i els propis, en el concepte actual, no comprenen taxes fiscals sobre productes comercials.

Actualment molts treballs estudien els propis i els arbitris segons el concepte antic, en el qual càrregues fiscals són considerades propis, i nosaltres pensem que metodològicament és una imprudència separar l'anàlisi de dues fiscalitats perquè antigament una era considerada com a pròpia i l'altra no.²¹ Cal aplicar el concepte actual de propi i arbitri a l'anàlisi de les hisendes de l'antic règim, ja que si no s'uneixen en propis dos tipus d'ingressos, els veritablement propis –rendes sobre finques o drets financers que no impliquen cap fiscalitat–, junt amb una part de les impositcions indirectes sobre els productes de consum, i d'altra banda, els arbitris serien la resta dels impostos indirectes, cosa que creiem una incoherència metodològica.

El concepte de propis segons la noció antiga està molt difós per la Corona castellana²² però, en canvi, a la Corona

d'Aragó no és d'ús freqüent. No hi ha cap diferenciació a les clavaries entre propis i arbitris, s'hi parla més de cises i drets. Tanmateix, algunes d'aquestes cises en el segle XVIII – com a conseqüència de l'aplicació de la terminologia castellana – seran considerades com a propis perquè tenen un origen antic i confús o perquè són una donació de les regalies del monarca.²³ En aquest sentit, a grans trets, hi ha una gran diferenciació, pel que fa a l'administració i l'elaboració dels comptes municipals, entre l'àrea castellana i l'aragonesa: a Castella els comptes se centralitzen en la majordomia i fan diferenciació entre propis i arbitris, mentre que a Aragó funciona per clavaries, sense utilitzar aquestes terminologies de propis i arbitris.

Pel que fa al patrimoni municipal, és difícil especificar l'origen exacte de les rendes i dels drets de la ciutat. Ha estat més estudiat l'inici de la configuració governativa que no pas el de la hisenda a la ciutat. Evidentment, abans d'haver-hi patrimoni o recursos d'hisenda cal que hi haja un col·lectiu urbà que governe. Hom creu que les disposicions de Jaume I del 1245 –creació de quatre jurats– són el moment clau del desenvolupament institucional del municipi valencià.²⁴ Abans d'aquesta data és arriscat parlar d'un organisme municipal. L'existència de béns patrimonials, si entenem com a patrimoni no sols els béns sinó també les rendes –fiscalitat– o crèdits –censos–, és prou difícil durant aquest període.

Vista l'absència de concessions patrimonials per part del rei, és possible que el nou municipi per tal de fer front a les creixents despeses s'acollira al sistema de taxes veïnals. Evidentment, aquest devia disposar d'algun tipus d'ingressos, perquè ja en 1251, els jurats estaven obligats a retre comptes de la seua administració als nous jurats elegits per a l'any següent. El 12 de febrer de 1252 Jaume I concedeix a la ciutat de València el dret d'imposar taxes veïnals sobre propietats mobles i immobles.²⁵